

Pregledni znanstveni članek/Article (1.02)

Bogoslovni vestnik/Theological Quarterly 83 (2023) 3, 581—595

Besedilo prejeto/Received:07/2023; sprejeto/Accepted:11/2023

UDK/UDC: 27-236.5:159.955:615.851

DOI: 10.34291/BV2023/03/Centa

© 2023 Centa Strahovnik, CC BY 4.0

Mateja Centa Strahovnik

Čustva in vloga telesa v kontekstu biblijskih zgodb *Emotions and the Role of the Body in the Context of Biblical Stories*

Povzetek: V prispevku se osredotočamo na biblijske zgodbe in v njihovem okviru na povezavo med čustvi in telesnimi občutki. Uporabljamo kognitivno teorijo čustev, ki čustva razume kot utemeljena na vrednostnih sodbah. Poudarek je na zgodbah, ki vključujejo konflikt in v katerih so čustva, vključno s telesnimi občutki, za razrešitev konfliktov ter usmeritev k moralnemu delovanju ključna. V Svetem pismu imajo čustva večplastno vlogo. Gre za naraven in bistven del človeške izkušnje ter odnosa med človekom in Bogom. Prispevek zagovarja stališče, da so telesna občutja gradniki čustev oz. imajo pri oblikovanju čustev pomembno vlogo. Teologija čustev prispeva k razumevanju vidika telesa, ki je z našimi čustvi povezan. Prispevek opozarja na hermenevitični potencial teh zgodb za razumevanje čustev kot utelešenega spoznanja – in na njihov pomen za moralnost.

Ključne besede: biblijske zgodbe, čustva, telesni občutki, spoznanje, teologija čustev

Abstract: In this article, we focus on Biblical stories and, within them, on the connection between emotions and bodily sensations. We use a cognitive theory of emotions, which understands emotions as based on value judgments. The focus is on stories involving conflict in which emotions, including bodily sensations, are key to conflict resolution and to the orientation toward moral action. In the Bible, emotions play a multifaceted role. They are a natural and essential part of the human experience and of the relationship between man and God. This paper argues that bodily sensations are the building blocks of emotions or play an important role in the formation of emotions. A theology of emotions contributes to an understanding of this aspect of the body that is related to our emotions. The paper shows the hermeneutical potential of these stories for understanding emotions as embodied cognition and their relevance for morality.

Keywords: Bible stories, emotions, bodily sensations, cognition, theology of emotions

1. Uvod

V okviru prispevka se osredotočamo zlasti na biblijske zgodbe, pri čemer je v ospredju vidik čustev, ki so v te zgodbe vpletene.² Posebej nas zanima, kakšen je odnos med čustvi, ki jih te zgodbe vključujejo, ter telesnimi občutki oz. vidiki telesa in telesnosti kot nečim, kar čustva sodoloča. Poudarek je na čustvih jeze, strahu, sramu, veselja in ljubezni, širši metodološki okvir pa nam predstavlja kognitivna teorija čustev, ki čustva razume kot utemeljena na vrednostnih sodbah. V prispevku se tako osredotočamo na podrobnejšo analizo čustev v kontekstu svetopisemskih pripovedi ter oseb/likov in situacij, v katerih ti čustva izražajo, prepoznavajo, pripisujejo ali poskušajo predrugačiti. Poseben poudarek je namenjen zgodbam, ki vključujejo vidik konflikta in v katerih so lahko čustva – vključno s telesnimi občutki – za razrešitev teh konfliktov ter usmeritev posameznika k moralnemu delovanju in dobremu življenju ključna. Poleg utemeljitve vloge telesa in telesnosti pri čustvih je osrednji namen prispevka opozoriti na hermenevitični potencial teh zgodb za pravilno razumevanje pomena in vloge čustev kot oblik utelešenega spoznanja, ki so pomembna tudi za moralnost.

Vloga čustev v Svetem pismu je večplastna. Sveto pismo vključuje in obravnava različna človeška čustva ter jih priznava kot naravni in bistveni del človeške izkušnje, hkrati pa tudi odnosa med človekom in Bogom. Čustva so prisotna v celotnem Svetem pismu, izražajo pa jih tako običajni ljudje kot tudi očaki, kralji, preroki, angeli hkrati pa tudi Bog sam (v osebi Jezusa ali neposredno). Sveto pismo ne zanika resničnosti niti ne zavrača pomena človeških čustev, temveč daje tudi napotke, kako jih preko samozavedanja in rasti kultivirati tako, da krepijo vero, spodbujajo ljubezen in vodijo do pravičnosti. Zato je Sveto pismo tudi pomemben vir našega razumevanja čustev in čustvenosti, na kar se v nadaljevanju prispevka naslanjamo. Osrednja teza prispevka je, da telesna občutja niso zgolj nekaj, kar naša čustva spremlja, ampak predstavljajo enega izmed spoznavnih in vrednostnih vidikov čustev samih.

Martha Nussbaum izpostavlja, da je del naše zavesti oz. budnega življenja (ang. *waking life*) kot zavestnih bitij gotovo tudi to, da imamo poleg čustev tudi telesna občutja (2001; Centa 2018). Sama zagovarja različico kognitivne teorije čustev, ki telesna občutja vidi kot nekaj, kar čustva – kot vidik doživljanja ali izražanja čustev – (običajno) spremlja, a ni njihov gradnik. Podobno je kognitivno teorijo čustev opredelil eden izmed njenih začetnikov, Robert Solomon (2003, 1), in sicer kot slonečo na preprostem izhodišču, da so čustva sodbe oz. presoje (ang. *judgements*) V prispevku bomo, tudi s pomočjo svetopisemskih zgodb, poskušali pokazati, da ima telo pri čustvih pomembnejšo vlogo, kakor mu jo je pripravljena priznati Nussbaum oz. preprosta kognitivna teorija čustev. V okviru te same razprave Wynn lepo izpostavlja, da je eden od načinov, kako telesnim občutkom to poudarjeno

² Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega projekta „Z6-2666 Kognitivna teorija čustev v kontekstu teologije čustev: telesni občutki, spoznanje in moralnost“ in raziskovalnega programa „P6-0269 Religija, etika, edukacija in izzivi sodobne družbe“, ki ju sofinancira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije.

vlogo nameniti, razmislek, da »čustva – vsaj občasno – vključujejo čustvena občutja (angl. *emotional feelings*), ki so sama po sebi usmerjena v svet in so del enotnega stanja duha in telesa; to običajno vključuje pripravo telesa na delovanje in strukturiranje zaznavnega polja, pri čemer lahko to pripravo in strukturiranje obravnavamo kot presojo telesa o tem, kaj je v položaju, ki terja delovanski odziv, pomembno ali vredno pozornosti.« (Wynn 2013, 32) To posledično pomeni, da ljudje lahko »doživljamo svet na ta razširjen miselni način in da potem naše telesno življenje ni dobro samo zato, ker omogoča uživanje lepih oblik ali ker omogoča različne vidike telesnega izkustva ali na primer določeno vrsto medosebne občutljivosti. Dobro je tudi zato, ker lahko v svojem telesnem izkustvu v okviru čutnih pojavnosti stvari srečamo verske ali duhovne ideale.« (196) Tudi Solomon je v desetletjih po tem, ko je svojo kognitivno teorijo čustev prvič razvil, sam pripoznal, da je treba telesu nameniti pomembnejšo vlogo. Eden od načinov je med drugim ta, da sam pojem sodbe oz. presoje razumemo na širši način – in sicer tako, da lahko presojo pripišemo tako preprostem vedenju živali in otrok kot tudi zelo kompleksnim človeškim čustvom, kot so ljubosumje, zamera ali moralno ogorčenje (2003, 10). Presoje pa niso nujno povezane z izrecnimi namerami ali zavestno pozornostjo: npr. moje telo se na nestabilna tla pod nogami odzove tako, da gibi postanejo bolj previdni. Različna čustva lahko vključujejo različne vrste presoj.

V prispevku bomo zagovarjali stališče, da telesna občutja so gradniki čustev – s tem pa tudi sestavni del opredelitve čustev. Nadalje nas bo zanimalo, kakšen pomen ima to s teološkega vidika oz. z vidika teologije čustev. Pomen tega vidika se v tem smislu zdi celo eden ključnih, saj lahko že neposredno iz same vsebine svetopisemskih zgodb vidimo, da Bog ,deluje, govori, sporoča, zdravi' preko teles določenih posameznikov, teles živali – in tudi svojega lastnega telesa. Zanima nas torej, kako teologija čustev razume in podpira tisti spoznavni vidik telesa, ki je povezan z našimi čustvi.

Da bi prikazali hermenevtični potencial svetopisemskih zgodb za razumevanje pomena in vloge čustev kot oblik utelešenega spoznanja, v prvem koraku izpostavljamo pomen razširjene kognitivne teorije čustev, ki kot del čustev v širšem smislu smiselno upošteva tudi telesne občutke. V drugem koraku opredeljujemo raziskovalno polje teologije čustev in nato v tretjem – osrednjem – koraku analiziramo nekatere svetopisemske zgodbe z vidika vanje vključenih čustev. V sklepnem delu analize se vračamo k vprašanju odnosa med čustvi in telesom.

2. Pomen razširjene kognitivne teorije čustev

V tem razdelku se osredotočamo na vlogo in pomen razširjene kognitivne teorije čustev, in sicer v teoretičnem smislu, kjer nas zanimata opredelitev in utemeljitev te teorije – ter kako jo lahko plodno uporabimo kot podlago za raziskave v okviru teologije čustev. V ožjem smislu bomo na koncu izpostavili tudi vlogo te teorije pri oblikovanju oz. kultiviranju čustev z vidika posameznika. Pri analizi krščanskega razumevanja teologije čustev ne izhajamo iz povsem določene ali vzpostavljene

teologije čustev, saj takšna še ni razvita. Bomo pa na tem teoretskem polju v naslednjem razdelku nekatere njene razsežnosti preko analize čustev in čustvovanja v Svetem pismu osvetlili in dopolnili.

Najprej izpostavimo teoretsko utemeljitev in pomen razširjene kognitivne teorije čustev. Gre za teorijo čustev, v kateri lahko ustrezno mesto dodelimo tudi telesu in telesnim občutjem. Tega običajna (nerazširjena) kognitivna teorija nima. Tovrstne teorije namreč telesnim občutkom dodeljujejo zgolj sekundarno vlogo, saj zagovarjajo izhodišče, da so telesna občutja nekaj, kar čustva bolj ali manj po naključju spremlja – ne pa nujni sestavni del čustev s pomembno vlogo pri naši prepoznavi ali določitvi čustev (Nussbaum 2001, 57–64). Ključni gradniki čustev so sicer spoznavni – posebej vrednostne sodbe –, na podlagi katerih čustva oblikujemo. Strah na primer občutimo, ko se bojimo za nekaj, kar ocenjujemo kot vredno. Telesni občutki pa imajo bolj obrobno vlogo – npr. občutje nelagodja v trebuhu ali potne roke sta vrsti telesnega občutja, ki lahko spremljata strah, tesnobo, sram ali katero drugo čustvo. Pa tudi od posameznika do posameznika ter od situacije do situacije lahko pri istih čustvih telesni občutki variirajo – ravno zato za običajno kognitivno teorijo čustev niso gradniki čustev (Centa 2018).

Kot izpostavljano zgoraj, želimo zagovarjati stališče, po katerem imajo telo in telesni občutki vidnejšo vlogo. Eno izmed izhodišč je, da telesne občutke razumemo kot zavestne zaznave, ki jih ima posameznik glede svojega telesa in z njimi čustva sooblikuje. Če upoštevamo, da imajo tudi telesna občutja spoznavno vlogo in so gradniki čustev, nam to omogoča bolj celosten pristop k razlagam čustev. S tem pridobimo nov vpogled in prostor za razumevanje čustev in čustvovanja. Razširjena kognitivna teorija čustev poleg preostalih gradnikov čustev torej kot gradnike ter pomembne prenašalce in oblikovalce posameznikovih vrednostnih sodb vključuje tudi telesne občutke in občutja. Izpostaviti je mogoče vsaj štiri možne načine, kako lahko vlogo takšnega spoznavnega gradnika igrajo. Prvi način je prisoten v primerih, ko se naše telo odzove drugače, kot so oblikovane naša spoznanja oz. misli in v tem smislu predstavlja podlago za čustvo, ki je ustrežnejše kakor tisto, ki bi bilo oblikovano zgolj na podlagi zavestne vrednostne sodbe. Drugi način je, ko nas telesni občutki, ki sledijo oblikovanju določenega čustvenega odziva, opozorijo na to, da ta odziv ni bil ustrezen. V tem smislu imajo telesni občutki vlogo opozorila oz. signala, da moramo prvotno oblikovano čustvo spremeniti. Tretja vrsta vloge telesnih občutkov je, da imajo vlogo nečesa, kar nastanek ustrezne vrednostne sodbe omogoča neposredno. Četrty način pa je bolj posreden, in sicer gre za to, da je telo nedvomno nekaj, glede na kar so določene naše biološke potrebe. Ker je njihova zadovoljitev pomembna oz. vredna, je pomembna za dobro življenje posameznika in njegovo uspevanje – slednje pa je to, kar kognitivna teorija čustev postavlja v ospredje (Centa Strahovnik 2022, 617–618).

Kot omenjeno že zgoraj, tudi Solomon (2003) priznava, da je izvirna kognitivna teorija čustev telesu in vidiku občutij sprva namenjala premalo pozornost (edina vloga telesa je bila telo kot vzročna podlaga za vznik čustva). »Sedaj mislim, da so bila občutja iz kognitivne teorije izpuščena, a sem hkrati tudi prepričan, da lahko pojem ‚kognicije‘ in ‚presoje‘, če jih ustrezno razumemo, to manjkajočo sestavino

zajameta.« (Solomon 2003, 13) Presoje niso nujno povsem delovnanjske in svobodne, pa vseeno ohranjajo kriterije ustreznosti – podobno kot tudi običajna prepričanja (Strahovnik 2022, 550). In občutja, segajoča od takšnih, ki so neposredno povezana z delovanjem avtonomnega živčevja (npr. pospešen utrip, galvanski odzivi kože, sproščanje hormonov, potenje), kar se potem odraža v občutjih, kot so npr. vznemirjenje, mravljinčenje, občutek zardelosti, do obraznih izrazov, drž telesa in podobnih – preko vsega tega vzdržujemo nekakšen stik s telesom. In ne gre le za gola občutja, temveč za dejavnosti, ki odražajo vidika pripravljenosti in izraza (Solomon 2003, 14) – in kot takšne imajo tudi kriterije ustreznosti. Solomon jih zato imenuje presoje telesa (ang. *the judgements of the body*). Presoje so lahko tako nepropozicionalne in telesne kot propozicionalne in izrecne (14–16). »Samoumevno je, da je veliko naših najbolj ‚spoznavnih‘ odzivov na svet in načinov, kako ga osmišljamo, veliko bolj povezanih z navadami in praksami, ki jih izvajamo, kot pa z načini, s katerimi izrecno razmišljamo o svetu in ga opisujemo.« (15)

Ena izmed teoretičnih prednosti takšne razvite, razširjene kognitivne teorije čustev je, da jo lahko zelo smiselno povežemo s teologijo čustev – in da nam ponuja tudi uporabno orodje za razumevanje tega, kakšno vlogo ima preplet med čustvi in telesom v Svetem pismu. Prvo ponazarjamo v nadaljevanju tega razdelka, drugo pa v naslednjem razdelku.

Obrnimo se torej k sami opredelitvi raziskovalnega polja teologije čustev, iz katerega bomo v nadaljevanju izhajali. V literaturi zaenkrat posebej uveljavljenega ali enotnega pojmovanja teologije čustev ne najdemo. Avtorji, kot so Borgman (2009), Lester (2003), Williams (2003), Wynn (2013), sicer v svojem delu prostor namenjajo tudi raziskavi področja teologije čustev, vendar težko zaključimo, da bi oblikovali enotno in določno opredelitev tega polja (Kim van-Daalen 2013; Centa 2018). Zdi se, da pri njegovem oblikovanju naletimo na več izzivov, kot je na primer že samo jasno razumevanje čustev z vidika teologije (krščanstva oz. vidika Svetega pisma). Izpostavimo lahko tudi, da gre za razmeroma mlado raziskovalno področje, predmet katerega je bil tudi v okviru teologije dolgo precej osiromašen.³ Razlogov za neoblikovanost enotnega polja teologije čustev je torej več in so mnogoplastni.

Če se torej vrnemo na izhodiščno vprašanje, kaj je teologija čustev, si lahko pomagamo z osnovno opredelitvijo teorij čustev. Teorijo čustev razumemo kot celostni sklop oz. nabor skladnih stališč glede narave, izvora, vloge, pomena in preo-

³ Morda le omenimo, da je eden izmed razlogov, zakaj je to področje ostalo dolgo osiromašeno oz. zanj ni bilo zanimanja, antično prepričanje (McGrath 2011; Voorwinde 2005; Nussbaum 2001), da so čustva škodljiva ali za verujočega in za njegov odnos do Boga nepomembna. Pogosto je bila ena izmed podlag tudi prepričanje, da Bog čustev nima, saj, če bi jih imel, naj bi to nakazovalo na njegovo nepopolnost, česar pa Bogu ni mogoče pripisovati. Posledično torej raziskovati čustva in njihovo vlogo v življenju verujočega na neki način ni bilo pomembno. Ta pojmovanja so danes že tudi presežena. Borgman (2009) pravi, da Bog seveda ima čustva – in če to priznamo, pri tem ne tvegamo njegove nepopolnosti in spremenljivosti. Tudi zanimanje za raziskovanje tega področja je večje, predvsem se za to področje zanimajo avtorji s področja psihologije, družinske terapije in filozofije (npr. Roberts, Piper, Borgman, Wynn, Kirkpatrick idr.), saj prepoznajo pomembno vlogo čustev v življenju posameznika, kar pomeni tudi v odnosu do presežnega – do Boga. Je pa področje teologije čustev še vedno na stopnji razvoja, ko se povečini temeljna vprašanja šele odpirajo (McLarty 2008; Kim van-Daalen 2013).

stalih pomembnih vidikov čustev in čustvovanja. Samo teologijo čustev pa na tej podlagi opredelimo kot specifičen teoretični pogled na čustva in na čustvovanje, ki posebej upošteva postavke duhovnosti in misli o Bogu oz. presežnem ali iz njih celo bistveno izhaja – ter čustva in čustvenost obravnava skozi takšno prizmo (Centa 2018, 58). Tako razumljena teologija čustev proučuje vprašanja, kot so: kakšen je teološki pomen čustev; kako čustva vplivajo na naš odnos z Bogom ali presežnim; ali lahko čustva razumemo kot obliko razodevanja božjega; kakšna je moralna vloga čustev, posebej v luči eshatologije; kako lahko čustva razumemo v kontekstu obredov in religijskih praks ipd. Cilj teologije čustev je omogočiti oz. oblikovati globlje razumevanje človeških čustvenih izkušenj in njihove povezave z vero. Williams (2003) zagovarja mnenje, da se mora teologija čustev oz. svetopisemska psihologija čustev začeti in končati z Bogom, saj je Bog večna in absolutna oseba.⁴ Prepričan je, da teologija čustev po eni strani izhaja iz samega Boga in njegovega samorazodetja v svetih spisih – Bog se razkriva kot večna in absolutna oseba, katere podobo nosimo oz. smo po njej ustvarjeni. Čustva torej niso samo del vsebine Svetega pisma, ampak nas preko čustev Bog tudi nagovarja. Bog namreč misli, čuti, izraža ugodje in nelagodje, se jezi, besni, je ljubeč – in tudi sovražen. Po drugi strani pa vidi možno opredelitev teologije čustev v smeri raziskovanja opisa, vloge ter razumevanja čustev in čustvenosti v svetih spisih. Sveto pismo tako opisuje kot ‚čustveno literaturo‘, ki je napolnjena s čustvenim nabojem in izražanjem ter oblikovana tako, da nagovarja tako naš razum kot tudi naša čustva (Williams 2003, 58–62). Ta pristop bomo v naslednjem razdelku privzeli tudi sami.

Huber in Richard (2010) se raziskovanja teologije čustev lotevata tako, da najprej oblikujeta seznam čustev do Boga (ang. *emotions towards God model*). Seznam sestavlja šestnajst čustev (veselje, zaupanje, občutek varnosti, srečnost, upanje, hvaležnost, bes, jeza, strah, tesnoba, strahospoštovanje, občudovanje in čaščenje, krivda, sram, občutek nevrednosti in neuspeha, občutek osvobojenosti), ki jih ljudje v odnosu oz. izkušnji z Bogom najpogosteje doživljajo. Ugotavljata, da verujoči v okviru svojega verskega prizadevanja, verske izkušnje oz. verskega življenja v celoti izkušajo tudi čustvene razsežnosti, kot so radost in veri, veselje in ugodje – obenem pa manj prijetne razsežnosti in čustva, kot so jeza, ljubosumje, zavist ipd., ki jih poskušajo tudi razumeti. Pri raziskovanju teologije čustev se jima zdi pomembno upoštevanje vidika novejšje teorije navezanosti, ki zatrjuje, da je za religiozne osebe Bog figura navezanosti in tako posledično izhodišče za tesno obojestransko čustveno vez. Teorija navezanosti v okviru teologije čustev tako trdi, da v religioznem odnosu z Bogom delujejo podobni mehanizmi navezanosti, kot to velja v modelu odnosa med starši in otrokom (Huber in Richard 2010, 13; prim. Kirkpatrick 2006) – le da gre za duhovni odnos.

Če torej kratko povzamemo zgornje ugotovitve glede izhodišč teologije čustev in jih smiselno povežemo z razširjeno kognitivno teorijo čustev, lahko izpostavimo naslednje: prvič, če se Bog razkriva kot večna in absolutna oseba, katere podobo

⁴ Deluje kot oseba, ker je Oseba. Je Oče, je Sin in je Sveti Duh. Ravno zato, ker je Bog oseba, imamo lahko z njim tudi odnos – je naš osebni Bog (Williams 2003, 62).

nosimo oz. smo po njej ustvarjeni, del tega odnosa niso le čustva, ampak tudi telo in telesni občutki. Podobno kot je izpostavljeno za čustva, lahko tudi za telo in telesne občutke ugotovimo, da niso samo del vsebine Svetega pisma, ampak nas (gledano še z vidika razširjene kognitivne teorije čustev) preko njih Bog tudi nagovarja oz. nam nekaj sporoča. Telesne občutke (kot gradnike čustva) uporablja kot del sporočila, hkrati pa se po telesu k Bogu obračamo tudi mi. Nadalje, če Sveto pismo razumemo kot ‚čustveno literaturo‘, ki je napolnjena s čustvenim nabojem in izražanjem ter oblikovana tako, da nagovarja tako naš razum kot tudi naša čustva, to hkrati tudi pomeni, da je Sveto pismo ‚celostna literatura‘, ki človeka nagovarja celostno – torej upošteva oz. nagovarja tudi telo in telesne občutke človeka. Tretjič, če gledamo na človekov odnos z Bogom z vidika navezanosti oz. natančneje predvsem z vidika raziskovanja, vzpostavljanja in grajenja tega odnosa, potem so del tega gotovo tudi telesni občutki.

To ugotovitev pa lahko navežemo tudi že na ožji vidik pomena razširjene kognitivne teorije čustev oz. vloge takšne teorije v življenju posameznika. Če namreč telo in telesne občutke lahko postavimo v ustrezen odnos do spoznavnega gradnika čustev, ki jih imamo (tudi) v odnosu do Boga, potem na tej podlagi lažje razumemo tudi vrednostne sodbe. Odnos z Bogom vzpostavljamo kot posamezniki – ustrezno gojenje čustev in celostna čustvena geografija, ki jo razvijamo kot osebe, nam ta odnos (so)omogočata, hkrati pa tudi glede konkretnih naravnosti in delovanja predstavljata vodilo za dobro življenje (Simonič idr. 2018, 219–235).

3. Analiza svetopisemskih zgodb z vidika odnosa med čustvi in telesom

V tem razdelku najprej predstavljamo okvir in metodologijo raziskovanja, nato pa analiziramo izbrane svetopisemske zgodbe z vidika odnosa med čustvi in telesnimi občutki. Najprej smo izbrali zgodbe oz. odlomke, v katerih izstopa preplet čustev in telesnih občutij, ki je pomemben za našo osrednjo tezo. Nato smo te odlomke kratko opisali oz. povzeli zadevne situacije v njih, pri čemer smo v posebno rubriko oddvojili čustva, ki se v situaciji pojavljajo oz. so izražena, posredovana, predmet drugačenja ipd. Vsako izmed izpostavljenih oz. prepoznanih čustev je izpisano posebej, pri čemer določamo tudi, kdo ga doživlja oz. izraža oz. proti komu je usmerjeno. Naslednji vidik, ki je izpostavljen in ki temelji na osrednji predpostavki kognitivne teorije čustev, je, kaj je pri vsakem posameznem čustvu vrednostno jedro oz. vrednostna sodba in na katero vrednoto je ta vezana (npr. ko nas je strah za nas same, je ta strah povezan z vrednostjo, ki jo pripisujemo svojemu življenju ali posameznemu vidiku tega življenja). In nazadnje so pri vsaki situaciji oz. vsakem čustvu izpostavljeni tudi vidiki telesa in telesnih občutij ali izrazov. Nato po vsakem analiziranem primeru v sintezi izpostavimo, kakšno vlogo so telo in telesna občutja pri posameznih čustvih imela. Analiza večjega obsega, ki bi zaobjela vsa čustva, okvire prispevka presega, zato se osredotočamo le na nekaj odlomkov v Svetem pismu, kjer lahko izbrana čustva in vidik telesa enostavno prepoznamo in povežemo.

Situacija (opis odlomka)	Čustvo (kdo proti komu)	Vrednote, vred- nostna spoznanja, prepričanja	Vidiki telesa
Bog je Adama in Evi naročil, da ne smeta jesti od drevesa spoznanja, ker bosta sicer, če bosta jedla ali se dotikala sadov tega drevesa, umrla. To sta tudi upoštevala, dokler ju ni v nasprotno prepričala kača, ki je živela v tem vrtu. V trenutku, ko sta Adam in Eva použila sadež, so se jima odprle oči in sta spoznala, da sta naga. Zato si zaradi sramu, ki ga prej nista čutila, sešijeta preprosto obleko iz figovih listov in se, ko zaslišita, da ju Bog kliče in išče, skrijeta.	poželenje in radovednost (po sadežu in v odnosu do tega, kar prinaša) Adama in Eve (neustavljiva želja po prepovedanem sadežu; misel, da je sadež videti užiten; misel in želja, da bosta Bogu enaka; misel, da ima kača morda prav; misel, da jima Bog morda ne pove vsega; misel, da posledice prepovedi niso tako hude); zaupanje Eve kači; zaupanje Adama Evi (misel, da ima Eva prav)	lastna dobrobit Adama in Eve vednost oz. spoznanje	odprte oči – novo spoznanje dobro za jed (okus) mikavno za oči (vid) vzela je sadež (dotk)
	strah (panika, zaskrbljenost) – Adama in Eve pred prihodnostjo, pred kaznijo za neupoštevanje Božje prepovedi (misel na smrt)	prepoved oz. volja Boga posledice kazni oz. gotova smrtnost in trpljenje	skrivanje pred Bogom (za)slišita klic Boga (odprla so se jima tudi ušesa)
	sram (zadrega, nemoč) Adame in Eve pred Bogom in tudi pred samima seboj (da sta razkrita v dveh pomenih – z vidika telesa in z vidika njenega grešnega dejanja oz. značaja)	ugled (izguba) – Adama in Eve pred Bogom in seboj zvestoba (izguba)	beg in skrivanje pred Bogom skrivanje pred sabo zakrivanje nagega telesa
	krivda – Adama in Eve, ker sta jedla s prepovedanega drevesa spoznanja	sporno ravnanje Adama in Eve	skrivanje pred Bogom, ko ju je iskal

Tabela 1: 1 Mz 3,7-11 „Izgon iz raja“.

Čustvo, ki ga lahko v besedilu najprej prepoznamo, je poželenje v obliki želje po spoznanju. Vlogo telesa pri poželenju lahko razumemo z najbolj neposrednega vidika telesa samega, lahko pa gre med drugim tudi za zadovoljitev bioloških potreb, ki so v tistem trenutku za Adama in Evo pomembne. Eva namreč sadež vidi kot za oči mikaven, dober oz. okusen – in torej vreden poželenja. Eva v telesu čuti neustavljivo željo po zaužitju prepovedanega sadeža – to obenem spremlja misel na sadež, ki naj bi v njeno življenje prinesel dodatno vednost (kot ji obljublja kača). Telesna občutja so tako v tem primeru ena izmed podlag za presojo situacije in predmeta poželenja. Hkrati lahko vidimo tudi, kako so telesna občutja omogočila oblikovanje vrednostne sodbe. Kmalu po zaužitju sadeža Adam in Eva začutita strah, sram in krivdo. Ta čustva sicer v besedilu niso neposredno omenjena, lahko pa nanje sklepamo, če se ozremo na odzive telesa. ‚Odprte oči‘ oz. spoznanje Adamu in Evi, ko použijeta sadež, omogoči, da spoznata, da sta naga. Postalo ju je sram, zato sta si pričela izdelovati oblačila.⁵ Sklepamo lahko, da je bila njuna vre-

⁵ Sram obraz običajno zaznamuje z zanesljivimi znaki, kot so na primer zardevanje, usmerjanje pogleda navzdol ali v drugo smer (skrivanje obraza) (Nussbaum 2006, 173) – seveda pa telesnih odzivov in občutkov ne smemo enostransko povezovati z določenim čustvom. Da se posameznik v določenih trenutkih poskuša umakniti ali svoj pristni jaz skriti, je na neki način normalno oz. običajno, saj se lahko na

dnostna sodba glede nezakritega telesa pred zaužitjem sadeža drugačna, saj sta imela telesi odkriti – zdaj pa odkritost telesa zanju ni več sprejemljiva. Po klicu Boga ju postane tudi strah in se zato skrivata – zaradi na novo oblikovane vrednostne sodbe se je spremenil tudi njun odnos⁶ z Bogom oz. njegova kvaliteta.

Situacija (opis odlomka)	Čustvo (kdo proti komu)	Vrednote, vrednostna spoznanja, prepričanja	Vidiki telesa
Abraham pošlje na željo Sare in po božjem navodilu deklo Hagaro in njenega sina proč od sebe. Bog mu je namreč po upiranju Sari, da tega ne bo storil, obljubil, da bo tudi iz tega dečka naredil velik narod. Ko Hagari in sinu, ki blodita po puščavi, zmanjka vode, se Hagara odloči, da dečka tam pod grmom zapusti. Bog pa je videl njeno in dečkovo stisko, zato ji odpre oči, da najde studenec in tako dečka reši smrti.	žalost – Hagare, ker mora sina pustiti umreti (misel, da nima druge možnosti, saj ji je pošla vsa voda)	življenje nedopustnost uboja	glasen jok Hagare občutek nemoči in nelagodja, da bi gledala, kako deček umira
	strah – Hagare, ko zasliši božjega angela oz. angelov nagovor, naj se ne boji	življenje	glas dečka odprte oči Hagare

Tabela 2: 1 Mz 21,10-19 „Izak je rojen“.

Hagara se je, ko je dečka odvrгла pod grm, usedla nekoliko stran in glasno zajokala. Njena telesna občutja so bila skladna z njenimi mislimi in dejanjem. Morala se je uvesti in zajokati misleč: »Naj ne gledam, kako ta deček umira!« Prepoznamo pa lahko še en vidik telesa oz. vlogo, ki jo ima telo, in sicer v stanju, ko je Bog pri Hagari prepoznal strah. Bog je preko angela spregovoril s Hagaro tako, da je najprej nagovoril njen strah – in šele to, da je ni bilo več strah, je omogočilo, da ji je odprl oči. To ji je omogočilo spremembo prepričanja, ki ga je imela, da mora dečka pustiti umreti, ker zanj nima več vode, oz. prepričanje, da je deček že mrtev. Odprte oči ji omogočijo, da zagleda studenec in (u)vidi, da ima možnost, da lahko dečka in sebe reši.

ta način zavaruje, kadar ne želi, da družba v kateri je, vidi vse njegove strahove, potrebe ali šibkosti (194–195).

⁶ Drevo spoznanja lahko v tem okviru razumemo tudi kot temeljno moralno oz. etično orientacijo – kolikor določa odnos do Stvarnika in meje med Stvarnikom in nami samimi. Prvi, čisti in kakovostni odnos, ki naj bi ga človek gojil, je odnos do Stvarnika. V ta odnos pa so vključeni tudi vsi ostali odnosi (Gerjolič 2009, 23–24).

Situacija/okolščine/ položaj (opis odlomka)	Čustvo (kdo proti komu)	Vrednote, vred- nostna spoznan- ja, prepričanja	Vidiki telesa
Prerok Habakuk moli, prosi usmiljenja, občuduje in hvali Boga ob tem, kar je videl in slišal o njegovih veličastnih in hkrati pretresljivih delih (v tem prepozna tudi jezo, srd in togoto Boga). Pretresen je ob tem, kar je videl in slišal o dnevu, ki prihaja, a se hkrati ne boji – saj tisti, ki veruje, bo rešen.	strah Habakuka – pred sodnim dnem, ki prihaja togota, jeza in srd Boga, ki jo v njegovih delih prepozna Habakuk	življenje	sluh – odziv telesa ‚poslušam‘ glasno drgetanje ustnic to spozna preko ‚telesa‘, saj božji srd in jezo prepozna v glasu, hoji, teptanju
	groza Habakuka – pred tem, kar je slišal in videl, da prihaja nad zatiralce njegovega ljudstva	trpljenje	tresenje telesa na mestu – ohromljen od občutka ogroženosti in nezmožnosti umika glasno drgetanje ustnic
	nemoč in tesnoba Habakuka	stiska	tresenje celega telesa na mestu in nezmožnost ukrepanja; onemoglost, občutek ‚trohnobe v kosteh‘, občutek utrujenosti
	veselje Habakuka	odrešenje	
	pogum: Habakuk v sebi čuti moč, ki je od Boga	vera, moč	‚noge kakor košutam‘ – občutek moči v nogah

Tabela 3: Hab 3,16–19 „Molitev in hvalnica“.

V tem besedilu lahko jasno vidimo, kako pomembno vlogo lahko telesna občutja igrajo pri prepoznavanju sodb ali prepričanj, ki jih imamo o nečem ali nekom in se pomembno tičejo našega življenja. Habakuk se namreč med molitvijo osredotoča na svoje telesne občutke in jih prepozna kot tiste, ki sporočajo nekaj pomembnega (zanj in za njegovo ljudstvo). Telo oz. poslušanje ga je na neki način celo ‚zbudilo‘, da je na svoja telesna občutja postal pozoren – ko je začel poslušati svoje tresenje in glasno drgetanje ustnic. Habakuk je v svojem tresenju in drgetanju ustnic prepoznal, da ga je strah Boga, njegove veličine in da je pretresen in ohromljen zaradi tega, kar je videl in slišal, da se bo zgodilo na dan, ki prihaja nad zatiralce njegovega ljudstva. Hkrati pa v sebi prepozna tudi veselje, ko občuti moč v nogah, ki mu jo daje Bog – saj Vanj veruje in zaupa, da ga bo tako kot preostale, ki verujejo, pred sodnim dnem rešil.

Situacija (opis odlomka)	Čustvo (kdo proti komu)	Vrednote, vred- nostna spoznanja, prepričanja	Vidiki telesa
Jezus gre z učenci molit v vrt Getsemani. Jezus sluti, da prihaja njegovo trpljenje. Svojim učencem naroči, naj med tem, ko on moli, bedijo z njim, vendar ti trikrat zaspajo. V molitvi prosi Očeta, da bi šel ‚ta kelih‘ – trpljenje – mimo njega.	groza in osuplost Jezusa ob dogodkih, ki prihajajo	trpljenje	trepetanje
	žalost Jezusa ob tem, kar prihaja	življenje in smrt	trepetanje (Lk 22,44 opisuje tudi Jezusov znoj, ki je postal kot ‚kaplje krvi, ki padajo na zemljo‘.)
	razočaranje Jezusa nad učenci, ki so zaspali	zaupanje sodelovanje oz. vztrajanje skupaj	meso (telesa učencev) je slabotno: telo, ki prevlada nad voljo oz. zavestno odločitvijo težke oči in nemožnost spoznanja pomembnosti vztrajanja v molitvi

Tabela 4: Mr 14,33–41 „Jezus na vrtu Getsemani“.

Jezus z učenci pride v vrt Getsemani, tam občuti grozo in začne trepetati, kar lahko razumemo, da telesna občutja Jezusu predstavljajo podlago za razbiranje

sporočila. Preko telesnih občutij je Jezus ‚prejel‘ sporočilo oz. spoznal, da prihaja njegovo trpljenje. Učencem je to na neki način tudi poskušal sporočiti – ko jim reče, da je njegova ‚duša žalostna do smrti‘. Hkrati jih prosi, naj ostanejo budni in molijo, ti pa večkrat zaspijo. Telo je opisano kot slabotno v smislu, da prevlada nad voljo ali zavestno odločitvijo. Razberemo lahko tudi, da je vidik te slabotnosti telesa (občutek težkih oči) povezan s tem, da učenci niso bili zmožni spoznati pomembnosti vztrajanja v molitvi in pomena trenutka samega. Še en pomemben vidik je, da pri pogovoru z Očetom Jezus odide stran od učencev, se vrže na tla in moli k Očetu. Jezus se na Očeta obrača s celim telesom in z vsemi telesnimi občutji – z vsem, kar čuti in je. Lahko bi rekli, da preko svojega telesa in telesnih občutkov Jezus Očetu sporoča, da razume svojo nalogo in vlogo, da bo križan za odrešenje vseh ljudi – kar lahko prepoznamo tudi v njegovi prošnji, naj ‚gre ta kelih‘, torej trpljenje, mimo njega.

Situacija (opis odlomka)	Čustvo (kdo proti komu)	Vrednote, vrednostna spoznanja, prepričanja	Vidiki telesa
Brata Abel in Kajn sta delala na polju. Prvi je pasel drobnico, drugi obdeloval zemljo. Vsak od njiju je Bogu daroval del svojega dela. Abel del drobnice in Kajn del pridelkov s polja. Vendar je bil Bog naklonjen le Abelovi daritvi. Kajn je zato postal jezen in brata Abela ubil.	jeza (sovražstvo, zavist) Kajna v odnosu do Abela	enakost/krivica, ker Bog Kajnovi daritvi ni naklonjen	upadel obraz Kajna
	razočaranje nad tem, da Bog ne vidi njegove daritve	naklonjenost Boga	upadel obraz
	krivda, ki jo občuti Kajn	vest	teža krivde, ki je telo ne more nositi; beganje, skrivanje, bežanje pred glasom (»glas krvi tvojega brata vpije iz zemlje k meni«)

Tabela 5: 1 Mz 4,3–13 „Kajn in Abel“.

V izbranem odlomku je prvo čustvo, kjer imajo pomembno vlogo tudi telesni občutki, čustvo jeze. Gre za jezo, ki jo Kajn občuti, ker Bog njegovi daritvi ni naklonjen. V tistem trenutku, ko je Kajn občutil, da njegova daritev ni sprejeta, in se razjezil, mu je upadel obraz. Bog razpozna, da pravega razloga za Kajnovo jezo ni in mu najprej reče, naj spremeni držo obraza (»Ali ga (obraza) ne boš vzdignil, če delaš dobro?«). Gre za priložnost, ki jo Bog preko telesa ponuja Kajnu, da spremeni svoje čustvo jeze. Ta jeza (in upadel obraz) pa je bila tako močna, da je kljub pozivu in opozorilu Boga (ki Kajnu reče, naj bo močnejši, naj gospoduje nad ‚poželenjem greha‘, da bratu Abelu ne bi storil žalega) Kajn jezo še najprej gojil in se ni mogel zadržati – brata je vseeno ubil. Telesna občutja so v tem primeru na odločitev Kajna bistveno sovplivala. Drugo močno izraženo čustvo je krivda, ki jo Kajn še huje občuti potem, ko je brata ubil, saj ga je pred tem dejanjem svaril celo Bog. Kajn svojo krivdo prepozna po občutju teže v svojem telesu, ko pravi: »Moja krivda je prevelika, da bi jo mogel nositi.« Gre za spoznanje, da takšna teža krivde presega to, kar bilo mogoče postaviti ob stran ali odpustiti.

Situacija (opis odlomka)	Čustvo (kdo proti komu)	Vrednote, vrednostna spoznanja, prepričanja	Vidiki telesa
Jožef se da prepoznati svojim bratom, ki so ga prodali, ko je bil majhen deček. Ti so osupli nad tem, da ga vidijo živega – in je zdaj celo vladar. Jožef jim pravi, naj si ne očitajo, da so ga takrat prodali, saj je bil za tem Božji načrt. Bog jih je namreč želel vse ohraniti pri življenju, saj bo lakota, ki traja že dve leti, trajala še pet let – Jožef pa jim lahko pri tem pomaga.	žalost Jožefa v odnosu do bratov	družina	glasen jok (ni se mogel več premagovati)
	najprej osuplost, nato pa očitiranje (občutek krivde) in žalost bratov v odnosu do Jožefa (prepoznal jo Jožef)	družina spoznanje krivičnega dejanja	nezmožnost govora Jožef jih povabi, naj stopijo bližje in jih pomiri
	olajšanje, odpuščanje ter veselje Jožefa in bratov	resnica (odpuščanje) in spoznanje resnice družina – ponovno srečanje bratov	oči vidijo usta, ki govorijo z drugimi poljubi in objemi Benjamina in ostalih bratov Jožefov jok v objemu Benjamina in ob bratih Benjamin joka bratje lahko znova spregovorijo

Tabela 6: 1 Mz 45,1–14 „Jožef se da spoznati“.

Jožef se da prepoznati svojim bratom in ne more zadrževati joka. Njegov glasen jok lahko razumemo kot sporočilo veselja, da vidi svojo družino, kar se v nadaljevanju zgodbe tudi potrdi s tem, ko vse brate poljubi in objame. Nadalje Jožef pri bratih prepozna žalost, pa tudi krivdo, ki jo občutijo, ker so ga prodali kot dečka: to se kaže v tem, da niso mogli spregovoriti z njim. Bili so namreč osupli, ko so ga prepoznali – in to jim je onemogočilo komunikacijo z bratom. Jožef jim pojasni, da je za vsem tem Božji načrt in da ga je sem poslal Bog, da bi s tem poskrbel za preživetje vseh. Naroči jim, da morajo zaupati svojih očem, da vidijo, kaj in kako govorijo njegova usta. Šele ko jih objame, vsakega posebej poljubi in z njimi joka, se bratom zmožnost govora povrne.

Situacija (opis odlomka)	Čustvo (kdo proti komu)	Vrednote, vrednostna spoznanja, prepričanja	Vidiki telesa
Med gostijo, ki jo je priredil kralj Belšacar in na kateri je razkazoval razkošje ter gostom postregel v posodah iz jeruzalemskega templja, se pojavijo prsti, ki na steno izpišejo skrivnostno besedilo. Kralj pokliče svoje modrece, da bi to besedilo razvozlati, vendar so neuspešni. Zato kraljica, ki kralja obišče in prepozna, da je prestrašen, predlaga, da pokličejo Danijela, ki naj bi pisanje znal razložiti.	strah (prestrašenost) kralja	nadzor nad situacijo, oblast neznano (pomen besedila)	pobledelo obličje kralja kolčni zgibi so kralju popustili kolena so kralju tolkla eno ob drugega glasen govor
	strah kralja, ki ga prepozna kraljica; plašijo ga misli	oblast in nadzor – izguba	spreminjanje barve kože na obrazu nemožnost treznega premisleka

Tabela 7: Dan 5,1–12 „Belšacárjeva gostija“.

Belšacar ni bil Bogu pokoren kralj, kar priča tudi njegova velika gostija, na kateri so stregli v posodah iz templja. Ni ohranil niti svoje ponižnosti niti vere. Zato

mu Daniel očita, da so skupaj z gosti »pili vino in slavili bogove iz zlata, srebra, železa in kamna«. Njegovo prepričanje, da ima nadzor in oblast nad vsem ter da lahko kupi vse, prekine nenavadno sporočilo na steni. Ko kralj med gostijo zagleda prste, pišoče po steni, se prestraši: ne toliko roke, pač pa sporočila. Njegovo obličje pobledi, kolčni zgibi mu popustijo in kolena mu tolčejo eno ob drugo. Strah in grozo kralja spremljajo telesna občutja, tudi v smislu drugačnih (ozadnih) prepričanj, ki jih je kralj imel pred dogodkom. Strah preide v paniko, kar je razvidno iz tega, da Belšacar glasno zakriči, naj pripeljejo vse, ki bi znali besedilo razložiti. Strah postaja še močnejši, saj sporočila na steni ni znal razložiti nihče od njegovih modrecev. To prepozna kraljica, ko mu reče: »Tvoje misli naj te ne plašijo in tvoja barva naj se ne spreminja ...« Kraljica naroči, naj pripeljejo Daniela in Belšacarja opomni, da je prav on tisti, ki je od vseh najmodrejši in ga je kot takšnega prepoznal že Belšacarjev oče – sam pa je v paniki pozabil, koga poklicati.

Situacija (opis odlomka)	Čustvo (kdo proti komu)	Vrednote, vrednostna spoznanja, prepričanja	Vidiki telesa
Okoli Jezusa se zbere množica in ga spremlja. Med njimi je tudi žena, ki je že dvanajst let krvavela in si je želela ozdraveti. Ko se med množico dotakne Jezusove obleke, ozdravi. Jezus učencem naroči, naj povedo, kdo se ga je dotaknil. Ti so zbegani, saj je bila okoli njega množica, ki je nanj pritiskala – kako naj bi vedeli, kdo se ga je dotaknil?	zbeganost učencev	vednost	Jezus zazna, da je moč odšla iz njegovega telesa
	veselje žene od ozdravitvi	zdravje	ozdravljenje nemudoma začuti v telesu
	strah žene pred tem, da bi jo Jezus zaradi dotika kaznoval	lastno življenje	trepet telesa
		vera	žena se s telesom vrže pred Jezusa in mu prizna resnico

Tabela 8: Mr 5,21-43 „Jairova hči in žena, ki je krvavela“.

Pri tem primeru je zanimivo izpostaviti, da je Jezus spoznal, da se ga je nekdo dotaknil in zato ozdravel, preko svojega telesa – ko je zaznal, da je moč njegovo telo zapustila. In ko tega išče, dopusti, da žena sama prizna, da se ga je dotaknila in ozdravela, s čimer želi poudariti, da jo je ozdravila oz. rešila njena vera.

Primerov, v katerih ima telo v konfliktnih čustvenih situacijah ključno spoznavno vlogo, lahko v Svetem pismu najdemo še nekaj. Razvrstimo jih lahko tudi v nekaj širših kategorij. Prvo kategorijo predstavljajo primeri, ko Bog kaj sporoča (govori) preko teles določenih oseb (telo kot orodje, sredstvo komunikacije, Svetopisemske osebe prepoznavajo Njegova sporočila in prisotnost preko lastnega telesa) – ko na primer Bog pokliče Jeremija za preroka (Jer 1,4-19). Podoben primer je tudi, ko Bog ‚zakrkné‘ srce pred spoznanjem in oslepi oči (2 Mz 9,12; 5 Mz 2,30; Jn 12,40), ko Bog nosi in usmerja kraljevo srce (Prg 21,1). Podobno tudi Ps 22,15-16 z opisanimi telesnimi občutji »Razlil sem se kakor voda, vse moje kosti so se razklenile. Moje srce je postalo kakor vosek, raztopilo se je sredi mojega telesa. Suha kakor črepinja je moja sila, moj jezik se lepi na nebo; v smrtni prah si me položil.« V drugi kategoriji so primeri oz. situacije, ko Bog govori preko ‚svojega‘

telesa – kot utelešeni Bog. V ta okvir med drugim sodi Jezusovo trpljenje in zdravljenje drugih s telesnim dotikom, npr. ko Jezus očisti gobavca (Mr 1,40-45), ozdravi sleporojenega (Jn 9,1-11), ozdravi sključeno ženo (Lk 13,11-13) itd. Podobno Ps 18 (dim iz nosnic, ogenj iz ust in bruhanje ognja). V tretji kategoriji so primeri, ko osebe v Svetem pismu svoja sporočila drugim osebam sporočajo oz. posredujejo preko svojega telesa, npr. ko faraon „zakrkné“ svoje srce (2 Mz 8,11) ali ko Sedekija „otrdi“ tilnik in zakrkné srce, ostane Bogu nepokoren, v tej nezvestobi pa mu sledijo tudi preostali veliki duhovniki (2 Krn 36,11-14). Podobno Ps 10,7 govori o ustih, ki so polna kletev, prevar in zatiranje, in o tem, da se pod jezikom nahajata zloba in zlo. Četrto kategorijo pa predstavljajo situacije, v katerih Bog kaj sporoča oz. posreduje preko teles živali, npr. ko Gospod odpre usta oslici, da je lahko spregovorila (4 Mz 22,21-35), ko je Gospod požvižgal muhi, /.../ in čebeli, da pridejo /.../ (Iz 7,18-19), pripelje nadloge, kobilice, muhe (4 Mz 10,4; 2 Mz 8,17), ko Jezus ozdravi obsedena tako, da dovoli demonom iti v svinje, te pa planejo v jezero in se tam utopijo (Lk 8,30-37).

4. Zaključki

V prejšnjem razdelku smo načrtali okvir in metodologijo raziskovanja ter analizirali izbrane situacije v Svetem pismu, kjer smo lahko ugotovili, da igrajo pri čustvih pomembno vlogo telesni občutki, saj omogočajo določena spoznanja, ki jih prej ali ni bilo in so omogočila nova, drugačna spoznanja ali pa so bila prisotna v ozadju in jih je posameznik preko telesnih občutij lahko prepoznal. Na koncu razdelka smo podali še nekaj konkretnih izhodišč, ki lahko služijo kot podlaga za nadaljnje raziskovanje te tematike. Hkrati smo s tem pristopom pridobili tudi bolj celosten pogled na izkustvo človeka v odnosu z Bogom in s tem dodatno odstrli razsežnosti razvijajoče se teologije čustev. Pomembno je, da lahko na ta način tudi pokažemo in razumemo, kako vera sama in z njo povezan niz čustev (veselje, mir, upanje, pa tudi občutek dvoma, negotovosti ali strahu) vključuje razsežnosti telesa.

»Življenje svetega Frančiška Asiškega je še posebej brezkompromisen primer, kako lahko telo nosi pečat verskih misli. V svojem telesu je celo prevzel podobo križanega Kristusa. Ne da bi domnevali, da je takšna telesna preobrazba ideal za vse, se nam zdi Frančiškova duhovna praksa razumljiva, če jo lahko povzamemo s temi besedami: Jezus v njegovem srcu, v njegovih ušesih, v njegovih očeh, v njegovih rokah in, končno, v vsem njegovem telesu. Za takšno osebo versko prepričanje ni zgolj intelektualna zavezanost, niti ni v osnovi stvar oblikovanja neke predstave o značaju drugega sveta. Gre prej za način, kako se spoprijeti s čutnim svetom, tako da tisto, kar ima končno vrednost, ni daleč, ampak se nam predstavlja tukaj in zdaj v čutnih pojavnostih.« (Wynn 2013, 198)

V prispevku smo nakazali, kako ima lahko telo podobno spoznavno vlogo, ki zadeva kultiviranje čustev, in kako to vlogo zaobjeti v okvir teologije čustev. Čustva

namreč religiozna izkustva in doživetja – npr. v trenutkih molitve, čaščenja ali srečanja s presežnim – pogosto spremljajo. Ti čustveni odzivi lahko prepričanja oblikujejo in krepijo ter zagotavljajo subjektivni občutek povezanosti, transcendence ali občudovanja. Hkrati čustva vzpostavljajo del etičnega okvira in so povezana z etično zaznavo, odločanjem in delovanjem, kot ga določen verski okvir narekuje. Nenazadnje so čustva sestavni del obvladovanja življenjskih izzivov in negotovosti – pri tem vidiku pa je s čustvi pospremljena tudi vera, ki je usmerjena v tolažbo, predanost ali upanje.

Reference

- Borgman, Brian S.** 2009. *Feelings and Faith: Cultivating Godly Emotions in the Christian Life*. Wheaton, IL: Crossway Books.
- Centa, Mateja.** 2018. Kognitivna teorija čustev, vrednostne sodbe in moralnost. *Bogoslovni vestnik* 78, št. 1:53–65.
- Centa Strahovnik, Mateja.** 2022. Spoznavna vloga telesnih občutkov, resonanca in odtujenost. *Bogoslovni vestnik* 82, št. 3:611–621. <https://doi.org/10.34291/bv2022/03/centa>
- Gerjolj, Stanko.** 2009. *Živetj, delati, ljubiti*. Celje: Celjska Mohorjeva družba.
- Huber, Stefan, in Matthias Richard.** 2010. The Inventory of Emotions Towards God (EtG): Psychological Valences and Theological Issues. *Review of Religious Research* 52, št. 1:21–40.
- Kim-van Daalen, Lydia Cornelia Willemina.** 2013. Emotions in Christian Psychological Care. Doktorska disertacija. The Southern Baptist Theological Seminary.
- Kirkpatrick, Lee A.** 2006. Precipitous Attachment, Evolution, and The Psychology of Religion. *Archive for the Psychology of Religion* 28:3–47. <https://doi.org/10.1163/00846720677832616>
- Lester, Andrew D.** 2003. *The Angry Christian: A Theology for Care and Counseling*. Louisville: Westminster John Knox Press.
- McGrath, Alister E.** 2011. *Christian Theology: An Introduction*. Chichester: Wiley-Blackwell.
- McLarty, Jane.** 2008. Reviewed Work: Faithful Feelings: Rethinking Emotion in the New Testament by Matthew A. Elliott. *The Journal of Theological Studies* 59, št. 1:261–63. <https://doi.org/10.1093/jts/flm092>
- Nussbaum, C. Martha.** 2001. *Upheavals of Thoughts: The Intelligence of Emotions*. New York: Cambridge University Press.
- Roberts, Robert C.** 2007. *Spiritual Emotions: A Psychology of Christian Virtues*. Grand Rapids, MI: Eerdmans.
- Simonič, Barbara, Mateja Cvetek, Robert Cvetek, Christian Gostečnik, Drago Jerebic, Saša Poljak Lukek, Tanja Repič Slavič in Nataša Rijavec Klobučar.** 2018. Čustvena avtonomija in spoprijemanje s stresom v povezavi z religioznim soočanjem ob ločitvi. *Bogoslovni vestnik* 78, št. 1:219–235.
- Solomon, Robert C.** 2003. Emotions, Thoughts and Feelings: What is a “Cognitive Theory” of Emotions, and Does it Neglect Affectivity? V: Anthony Hatzimoyis, ur. *Philosophy and the Emotions*, 1–18. Cambridge: Cambridge University Press.
- Strahovnik, Vojko.** 2022. Identiteta, etika prepričanja, razumnost in resonanca. *Bogoslovni vestnik* 82, št. 3:547–559. <https://doi.org/10.34291/bv2022/03/strahovnik>
- Voorwinde, Stephen.** 2005. *Jesus’ Emotions in the Fourth Gospel: Human or Divine?* London: T&T Clark International.
- Williams, Sam.** 2003. Toward a Theology of Emotion. *The Southern Baptist Journal of Theology* 7, št. 4:58–74.
- Wynn, Mark.** 2013. *Renewing the Senses*. Oxford: Oxford University Press.